PRINCIPIUL DIACRONIC ÎN EDIFICAREA NORMEI LITERARE

ALEXANDRU GAFTON
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi

1. Studiind vorbirea cultă şi fiind preocupat de modalităţile de constituire, funcţionare, prezervare şi continuă edificare a acesteia, prin acomodarea la realitatea limbii, a gândirii şi a societăţii, Quintillian identifica patru caracteristici şi călăuze ale aspectului literar: *consuetudo*, *ratio*, *auctoritas*, *uetustas*. Din relaţiile de colaborare dintre acestea se ţes dominantele de conduită ale vorbitorului cult. Obişnuinţa − susţinea Quintillian − este cel mai sigur magistru al vorbirii, vorbirea trebuind sa servească obişnuinţa şi cuviinţa. Vorbitorul cult se mai supune autorităţii uzului pe care îl avusese strămoşul înţelept, dar şi acomodărilor la cerinţele realităţii, reflectate prin uzul contemporanului înţelept. Conştiinţa superiorităţii culturii edificate şi a instrumentului lingvistic de edificare şi exprimare a acesteia îl face pe Quintillian să refuze tendinţele din limba celor neinstruiţi, dezvoltarea naturală fără intervenţia spiritului, arătându-se preocupat de apărarea aspectului cult în faţa variabilităţii naturale a vorbirii. Scoaterea aspectului cult de sub influenţa determinismului natural şi trecerea sa sub autoritatea omului instruit, apt să-şi edifice un limbaj bazat pe norme raţionate, rezultat al structurării unor principii, în coerenţă cu spiritul limbii, indică o concepţie în cadrele căreia uzul este gândit ca asentiment al învăţaţilor, dezvoltarea instrumentului *normă* făcându-se sub supravegherea avizată a celor instruiţi. Altfel spus, vorbirea este furnizorul de material şi de posibilităţi, raţiunea este factorul modelator prin care instrumentul numit aspect cult se edifică sub imperiul anumitor principii, care armonizează spiritul limbii cu nevoile de exprimare superioară, iar obişnuinţa are rolul de a asuma, a fixa şi a prezerva ceea ce uzul astfel creat reţine şi conţine.

În fapt, cele patru forţe numite de către Quintilian semnifică relaţia de colaborare dintre uzul înţelepţilor, din vechime şi din contemporaneitate, ambele armonizate de raţiune, pe baza urmăririi unor principii deduse din natura esenţială a limbii, acomodate la necesităţile instrumentului astfel creat. Obişnuinţa este componenta naturală, dar cenzurată de raţiune şi supusă autorităţii. Vorbitorul instruit se preocupă de îngrijirea şi cultivarea limbii, transfigurate în formele acelui instrument superior de comunicare, şi întrucât el contribuie la edificarea fiinţei umane, în toată complexitatea ei. Axa diacronică *uetustas-auctoritas* are în vedere continuitatea - în coerenţă internă - a aspectului literar, participarea tuturor învăţaţilor, care fondează, continuă şi adaptează norma la realitate. Procesul acesta are rădăcini, fiind străbătut de *consuetudo*, elementul care are dublul rol de a asigura inerţiile atunci când norma se desfăşoară pe căi proprii, dar şi de a detensiona fiinţa umană în devenirea ei culturală. *Ratio* rămâne coordonatorul suprem, elementul care are în vedere principiile pe care se edifică norma, adecvarea tuturor factorilor la realitatea cerută de instrument, buna funcţionare a întregului ansamblu.

BDD-V840 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:31 UTC)

2. Constituit prin esenţializarea variantelor orală şi scrisă ale limbii naţionale, aspectul literar depăşeşte limba comună şi se constituie în aspect elaborat, îngrijit, selecţionat, normat pe baze raţionale. Luând naştere în urma unor procese de rafinare şi raţionalizare a limbii comune conştientizate, această variantă este caracteristică vorbitorilor instruiţi, care acţionează asupra limbii şi o utilizează în conformitate cu anumite principii raţionate, în vederea atingerii anumitor scopuri. Efortul, aşadar, de constituire a aspectului literar este unul conştient, orientat raţional, prin el edificându-se şi fiinţa umană, ca fiinţă cultural-spirituală. Prin faptul că are a servi împlinirii anumitor necesităţi socio-culturale şi funcţionale − întocmai precum fiinţa care construieşte acest instrument − aspectul literar iese de sub imperiul determinismului natural. Capacitatea de a vorbi este naturală (o calitate inerentă omului), transformarea în competenţă şi, mai cu seamă, rafinarea acestei competenţe, însă, ţin de instrucţie, de educaţie, acte ce se bazează pe cunoaşterea, deprinderea şi împlinirea în act a unor norme.

În mod esenţial, sistemul este diacronic. De aici decurg identitatea sa cu sine şi în raport cu alte sisteme, existenţa sa reală, dată de capacitatea sa de continuitate şi coerenţa sa. O succesiune de sincronii nu are nici o valoare, şi este, practic, o imposibilitate. Un şir de sincronii, care se conformează şi se abat de la un set de principii autogenerate prin chiar acel exerciţiu şi constituind o axă diacronică, reprezintă realitatea limbii comune. O axă diacronică, în care sincroniile evoluează autoreproducându-se supuse, creând şi crescând în modalităţi supuse axei centrale, în deplină coerenţă cu ordinea şi potenţialităţile interne ale acesteia constituie dezideratul pentru aspectul literar.

Vorbirea este evanescentă şi serveşte unor nevoi de comunicare imediate. Între stabilitatea sistemului şi variabilitatea vorbirii, norma este o articulaţie, un intermediar conservativ orientat de funcţiile instrumentului de comunicare. Ea asigură continuitatea, reglând vorbirea în sincronie, dar în relaţie cu diacronia. Prin normă, sistemul îşi impune legile generale şi se adaptează structurilor sociale sincronice, apărându-şi existenţa. Fiind în slujba sistemului, care este dinamic, norma poate fi modificată, dar numai în conformitate cu structurile permise de sistem şi cu principiile pe a căror bază ea se constituie, acestea decurgând parţial din structurile intime ale sistemului. Normele, aşadar, organizează vorbirea în funcţie de esenţa şi virtualităţile sistemului, dar privind la necesităţile instrumentului de comunicare. În acest context, principala grijă a normelor este de a se feri de înglobarea aleatoriului vorbirii, a accidentului, a discontinuăţii, a incoerenţei, căutând, prin selecţie, structurile şi arhitectura proprii sistemului, ordinea şi simetria, totul pentru a obţine concizie, claritate, modalităţi superioare de exprimare a unor conţinuturi nobile şi complexe, eleganţă.

Ca efect al unor procese prin care rezultatele parţiale ale evoluţiei limbii sunt selectate şi armonizate în cadrul unui proces rezonabil, în vederea edificării unui instrument lingvistic superior aspectul literar se construieşte, funcţionează şi se continuă prin intermediul unor norme temeinicite pe principii. Deoarece normele constituie, definesc şi şlefuiesc aspectul literar, care este instrument de cultură, ştiinţă şi civilitate, ele se constituie ca rezultante ale aplicării unor principii, acestea din urmă guvernând nu doar constituirea şi funcţionarea normelor, dar şi ajustarea lor la dinamica şi la nevoile realităţii.

Particularităţile articulatorii dau realitatea concret-sonoră a semnului lingvistic, cele psiho-sociale decizând relaţionarea cu un anumit semnificat − acesta conceptualizat conform caracteristicilor pe a căror bază s-a constituit, structurat şi funcţionează comunitatea − garant al semnificaţiei. Situate în planul vorbirii şi făcând relaţia cu planul extralingvistic, reprezentarea şi percepţia sonoră aparţin planului individual, în vreme ce conceptul şi imaginea acustică, situate în planul limbii, sunt sociale. Astfel, semnul lingvistic este supus presiunilor centrifuge, prin ceea ce este dependent de individ, în timp ce nucleul social, stabil, acţionează centripet,

BDD-V840 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:31 UTC)

schimbările sale reflectând nu numai posibilităţile de schimbare ale limbii, ci şi necesităţile acesteia, cerute de evoluţia planului social, mental şi, evident, lingvistic.

Modelul acesta funcţionează şi în cazul normei literare. Contactul acesteia cu limba comună, firească neizolare, îi pun la încercare limitele şi permisivitatea, tentând adaptări descendente, la limba comună. Propriile principii operează travaliul conservativ şi ascendent. Procesul acesta este deosebit de important întrucât ajută nu doar la prezervarea trăsăturilor normei literare, ci, astfel, şi la păstrarea principiilor pe a căror bază ea există. Orice act de renunţare la un element concret al normei, act care nu decurge din principiile de la baza normei, ci din adecvarea la limba comună reprezintă, în fapt, un act de anulare a principiului care veghea la corecta funcţionare a respectivului aspect. Modificările principiilor de la baza normei trebuie făcute exclusiv prin apelul la principiile de rang superior pe care norma literară este întemeiată.

3. Totodată, însă, este evident că, în procesul ascendent pe care îl parcurge, fiinţa umană nu trebuie să se rupă de limba comună, din substanţa căreia se şi nutreşte, de altfel, varianta cultivată. Întocmai precum aspectul literar extrage sugestii şi chiar forme din limba comună − pe care le validează abia după supunerea acestora la principiile pe a căror bază se edifică şi funcţionează el −, tot astfel, limba comună preia elemente prelucrate de norma literară. De aceea, variabilitatea limbii comune se datorează şi tensiunilor dintre cele două aspecte.

Aspectul comun conţine o însemnată doză de element pragmatico-afectiv, care generează o anumită vitalitate şi efervescenţă − bun antidot pentru manierism. Spre exemplu, în cadrul procesului de păstrare a identităţii, una dintre tendinţele vorbitorului cult este aceea de a se izola şi de a-şi trasa limitele identitare ale sferei sale, făcând abuz de cunoştinţele sale. Astfel, el poate folosi forme etimologice ale unor termeni. Chiar dacă procedeul în sine poate fi impus de aplicarea normelor, simpla adoptare a unui anumit procedeu de către aspectul literar nu înseamnă că aspectul literar cere şi impune aplicarea sa cu consecvenţă maximă. Rangul procedeelor este de instrument, iar nu de principiu. Uneori, diferenţa dintre caracterul justificat şi nejustificat al aplicării unui procedeu este friabilă, alteori fiind vădită de principii. Astfel, o repliere prin rostiri precum *butélie* şi *antíc* poate părea o soluţie reală şi justificată, calificând rostirile *butelíe* şi *ántic* drept inculte. De la o astfel de situaţie s-a ajuns la o alta, în care *tráfic* şi *trafíc* încearcă să marcheze o distincţie semantică, oricum inutilă şi inoperantă. În fapt, aici se încalcă un principiu fundamental care priveşte accentul şi naturalizarea împrumuturilor, evidenţiat încă de A. Philippide.

> Învăţatul ieşean arată că, odată pătruns într-un sistem lingvistic, un element trebuie să se adapteze cerinţelor organice ale acelui sistem. Abia apoi, poate fi considerat acel element ca parte integrantă a sistemului. Fără a împiedica uzul acelui element, neadaptarea îl face să trăiască alături de limba care îl adoptă. În cazul accentului expirator, este vorba despre o trăsătură ce ţine de componenta pur naturală, biologică. Aşadar, avem a face cu o particularitate de dozare a fluxului de aer, în felul, marcat biologic, în care o anumită comunitate îşi construieşte fluxul sonor prin distribuirea aerului. Mai mult, o astfel de trăsătură rămâne biologică, neputând căpăta valori culturale. Dacă lucurile stau astfel, în cazurile în care accentul din limba donatoare nu este compatibil cu cel al limbii primitoare (în fapt, între deprinderile articulatorii şi de construcţie şi distribuţie a coloanei de aer din timpul vorbirii ale celor două comunităţi umane), nu există temeiuri culturale pentru preluarea acestuia.

Aspectul literar poate fi controlat de voinţa comună condusă de raţiune, dar poate fi şi distrus de totalitatea vorbitorilor conduşi de inserţia de element pragmatico-afectiv necenzurat de principiile de la baza normelor. Deşi norma este o articulaţie şi nicidecum un compromis, există

BDD-V840 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:31 UTC)

tendinţa de a se confunda efortul de deprindere a normei literare şi de adaptare a acestuia la dinamica accentuată a societăţii şi a gândirii cu un proces de comunizare a acesteia. Dificultăţile de deprindere sunt în natura oricărei realităţi care, pentru a fi accesibilă, impune anumite solicitări. În fapt, norma impune anumite cerinţe, dar indivizii o refuză prin distorsionări şi pervertiri. Relativizarea regulilor, construcţia de reguli care ignoră principiile şi promovează tendinţele naturale ale vorbirii, falsele analogii, toate întemeiate pe compromisul cu uzul comun sau chiar pe presiunile acestuia, sunt factori de barbarizare a aspectului literar. În plus, pseudoraţionamentele nu trebuie să împiedice corecta acţiune a principiilor care împlinesc principiul diacronic - principiu de rang fundamental. În cazul verbului *a înşela*, de pildă, o soluţie precum *înşel*, *înşeli*, *înşală* nu doar conduce la asimetrie, dar încalcă (prin suspendare şi relativizare) principii valide ale normei. De asemenea, pentru verbul *a ploua*, la conjunctiv prezent, unde forma *să plouă* încalcă jocul desinenţial *ă*/*e* dintre indicativ şi conjunctiv.

În legătură cu acest verb se cuvin făcute mai multe menţiuni. Verbele conjugării I, de tip *a cânta* (inclusiv cele atmosferice: *a fulgera*, *a tuna*), prezintă desinenţa *ă* la persoana a III-a singular a indicativului prezent (*cântă*, *fulgeră*, *tună*) şi *e* la aceeaşi persoană a conjunctivului prezent (*să cânte*, *să fulgere*, *să tune*), morfemul discontinuu de conjunctiv fiind redundant (datorită opoziţiei desinenţiale, aici se poate spune şi *cânte*, *fulgere*, *tune*). În cazul verbului în discuţie, particularitatea este încălcată prin recomandarea *să plouă* şi nu *să ploaie*. Dacă motivaţia confuziei cu substantivul este puerilă şi trădează o idiosincrasie regională, bazată pe o obişnuinţă de tip natural, cealaltă motivaţie, legată de posibilele forme din latina populară, deşi aparent ingenioasă şi întemeiată, contravine principiilor care stau la baza unei norme literare. Astfel, chiar dacă ultima explicaţie ar fi în măsură să justifice cauzele pentru care, într-o zonă a teritoriului dacoromân, a putut apărea o anumită formă (*să plouă*), ea nu are puterea de a justifica introducere acelei forme în rândul celor literare. Simetria şi ordinea paradigmatică impun, pe acea poziţie, o altă formă (*să ploaie*). Având în vedere faptul că respectiva formă există, nu este o creaţie aberantă, şi are cel puţin tot atâtea temeiuri istorice cât concurenta ei, nimic nu poate fi mai firesc decât respectarea simetriilor fireşti şi punerea în drepturi a formei care, conform criteriilor normei literare, ar trebui să ocupe în paradigmă acel loc. Cazul acesta arată ce se întâmplă atunci când construcţia normei literare nu se face în coerenţă cu principiile pe care ea se aşează, ci în funcţie de intervenţiile generate de acţiunea unor principii cu care nu ar trebui să aibă a face.

În aceeaşi categorie se încadrează şi situaţii precum *cămaşă*, faţă de *băşică*, *seamă* sau *zeamă*. Fie că provine din latina populară, fie că provine din greacă, cuvântul *zeamă* are ca punct de plecare forma *zema*. În ultimul caz, se poate accepta la rigoare că, după diftongare, nu s-a mai produs velarizarea semivocalei decât în unele regiuni (nordice şi în zone din Oltenia). Chiar astfel, însă, având în vedere că opţiunea şi hotărârea pentru *zeamă* şi nu pentru *zamă* privesc aspectul cult, îngrijit, selecţionat, normat, era de înţeles ca această opţiune să urmeze unor raţionamente, să se întemeieze pe principii urmărite cu discernământ, şi absolut deloc în concordanţă cu obişnuinţele date de particularităţile vreunui grai. Acelaşi lucru este valabil şi pentru *seară*, dar nu şi pentru urmaşul lat. *terra*. Cauzele nu au nici o legătură cu o bună şi reală cunoaştere a foneticii istorice.

Cămaşă este urmaşul lat. *camisia*, aşa cum *băşică* este urmaşul lat. *vesica*. Precum se observă, ambele forme conţin câte două contexte velarizante, în aceeaşi ordine, dar aflate în poziţii diferite. Ultimele două silabe din *camisia* şi primele două din *vesica* vor ajunge să velarizeze vocalele, prin intermediul labialelor şi al şuierătoarelor. Velarizarea prin labiale este condiţionată, ea neputându-se petrece dacă în silaba următoare există vocala *e* sau *i* ori vreun sunet muiat. Velarizarea prin şuierătoare nu este condiţionată de natura sunetului din silaba urmatoare. Aşadar, velarizările s-au petrecut, mai întâi, după şuierătoare, şi apoi după labiale. Lucrul acesta se observă în *cămaşă*, unde fenomenul velarizării a ajuns până la capăt. Deşi contextele fonetice ale celor două forme sunt identice, urmaşul lui *vesica* nu este acceptat cu forma corespondentă lui *cămaşă*, şi anume *băşâcă*, ci cu una care este aberantă: *băşică*,

BDD-V840 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:31 UTC)

rezultată în urma unei regresiuni (*e* din prima silabă neputându-se nicicum velariza dacă, mai întâi, lucrul acesta nu s-ar fi petrecut cu *i* din silaba următoare). Astfel, între cele două forme recomandate nu există coerenţă, ci ruptură. Totuşi, faptul pentru care nu se recomandă *cămaşe* ţine de o greşită încadrare a acestuia în categoria *grijă, plajă, strajă* (nu *grije, plaje, straje*), dar şi întâmplării date de singura deosebire dintre *cămaşă* şi *băşică*: în primul caz, velara şuierătoarei (cea care ajunge să permită velarizarea vocalei palatale de după labială) coincide cu desinenţa cuvântului, care este feminin, deci la declinarea în *-ă*. Dincolo, poziţia aceasta şi rolul aferent sunt asigurate de un *-ă* care nu are legătură cu grupurile silabice în discuţie. Alături de încadrarea în grupul *grijă* etc., nevoia încadrării în paradigmă a dus la păstrarea întocmai a lui *cămaşă*, deşi, sub aspect fonetic, el este identic cu *băşâcă*. Acest caz arată cel mai bine, nu doar că norma poate fi distorsionată prin cedarea la presiunea particularităţilor locale, ci şi că pot exista presiuni mai mari decât idiosincrasiile acestea, participanţii la închegarea cadrelor normei având posibilitatea de a se supune principiilor de rang cultural, eliberându-se de obişnuinţele naturale.

Cuvântul *seamă* provine din magh. *szam*. Forma cu care a intrat în limba cu care a circulat multă vreme a fost *samă*. Indiferent de cauzele care au dus la apariţia lui *seamă* (încadrarea în categoria *teamă, zeamă*, evitarea lui *a*, perceput ca rezultat al velarizării), spre deosebire de cazuri precum *seară, zeamă*, aici avem a face cu o falsă regresiune prin încadrarea eronată a formei. În acest cuvânt nu a existat niciodată în *e*, prezenţa sa nefiind decât semn al unei construcţii defectuoase a normei, temeiul diacronic fiind ignorat, precum şi clasificările riguroase ale formelor.

4. Posibilitatea de a opera distincţia între cerinţele sau permisiunile sistemului şi creaţiile artificiale este fundamentală în orice moment, fie că este vorba despre analogii sau creaţii interne, fie că este vorba despre împrumuturi. Sistemul, cu traiectoria evoluţiei sale istorice este cel care dictează ceea ce este îngăduit şi ceea ce nu poate fi admis. Pentru un produs apărut din nevoi socio-culturale, cum este aspectul literar, creativitatea trebuie cenzurată de funcţionalitate, iar aceasta din urmă trebuie girată de tiparele şi cerinţele intime ale sistemului. Implantarea şi naturalizarea oricărui element semnifică faptul că el poate fi şi este purtător al sevelor sistemului, poate deveni parte integrantă a organismului. Este lipsit de importanţă faptul că o structură are o valoare ridicată în limba din care provine, dacă ea nu este aptă să servească limbii în care intră, după cum sunt neimportante valoarea sau funcţionalitatea unor creaţii interne atât timp cât acestea nu participă la întreg. Creaţiile şi împrumuturile exclud actele temerare întrucât menirea lor este de a completa în mod armonios şi benefic sistemul, fapt care nu se poate petrece când miza sunt creaţia şi împrumutul în sine, ori privite izolat de sistem, sub aspect sincronic. Normarea riguroasă şi supunerea la regulă sunt indispensabile, orice element care trăieşte alături de sistem şi nu i se supune fiind un pericol pentru coerenţa şi identitatea acestuia.

Sub acest aspect, sunt pernicioase şi inutile cedările normei, care se produc prin tolerarea unor forme precum: *cearceaf* pentru *cearşaf*, *corijent* pentru *corigent*, *fierăstrău* pentru *ferăstrău*, *polologhie* pentru *poliloghie*, alături de multe altele asemenea.

Fireşte, s-ar putea crede că astfel de situaţii reprezintă rezultate ale adecvării formelor străine la cerinţele sistemului, despre care s-a vorbit mai sus. În fapt, constituie doar aplicări greşite − la nivel de sistem − ale principiului analogiei (un principiu deosebit de specios, întrucât aplicarea sa necesită o foarte bună cunoaştere a limbii, ceea ce, în ultimă instanţă, face inutil recursul la un astfel de principiu). Totodată, astfel de „adaptări la realitatea limbii” indică ignorarea principiului diacronic. Fie că pătrund în sistem pe calea aspectului literar, fie ca pătrund pe cea a aspectului comun, formele pot avea - în funcţie de caracteristicile fluxului lor sonor - nevoie de o perioadă de adaptare. Dacă acomodarea dintre acestea şi sistem s-a produs, atunci, rezultatul la care s-a ajuns (identic cu forma din momentul împrumutării sau diferit de

BDD-V840 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:31 UTC)

aceasta) este unul compatibil cu sistemul. Respectiva formă va fi fixată ca atare şi va intra în norma literară. Este posibil ca aceeaşi formă să existe, întocmai, şi în limba comună. Este un caz de comunitate de forme, iar nu unul de uz al aceleiaşi forme, deoarece ambele aspecte sunt nişte abstracţii, forme şi modalităţi de punere în act a limbii, aşadar, caracterul lor concret este activat prin vorbitor, iar vorbitorii sunt diferiţi. De aceea, în momentul în care o formă precum *cearşaf* circulă ca atare în ambele aspecte, avem a face cu două modalităţi coincidente de a actualiza o formă, în două registre diferite. Mai este, însă, posibil, ca, în limba comună, acea formă să sufere acţiunea variabilităţii naturale a vorbirii. În acest caz, adoptarea acesteia de către aspectul cult constituie o încălcare a principiilor de la baza sa, o modalitate de acomodare a aspectului cult la limba comună, o degradare a celui dintâi. Modificările din cadrul aspectului cult pot fi operate numai în conformitate cu principiile pe care el s-a clădit, sub imperiul unor nevoi stringente ale sistemului şi ale acelor principii, iar nu în funcţie de variabilitatea vorbirii din limba celor neinstruiţi. De aceea, *butélie*, care contravine sistemului şi încearcă a promova caracteristicile − de aceeaşi natură − ale altui sistem, nu poate fi acceptat, dar nici *cearceaf*, întrucât acesta urmează lipsei de rigoare şi incoerenţei, sub aspect cult, caracteristice limbii comune.

Sistemul deţine posibilităţi, însă rolul normei literare este de a alege decretând, iar numai în cazuri rare, sub imperiul unor principii proprii, pentru a evita rupturi, să profite de diferitele posibilităţi oferite de sistem. Aceeaşi laxitate şi incertitudine de principiu generează confuzii şi forme de toleranţă care fac vorbitorul să ezite între *ciocolate* şi *ciocolăţi*, neştiind dacă trebuie să acţioneze precum în *plate*/*plăţi*, sau dacă da, neştiind de ce procedează astfel.

De aceea, trebuie ca schimbările de normă să fie necesare în sensul funcţiilor aspectului literar (al funcţionării ei, al utilităţii în funcţie de ceea ce are a servi în realitate), precum şi în funcţie de cerinţele reale ale sistemului. De asemenea, amendarea principiilor trebuie să fie imperioasă, producându-se în coerenţă cu întregul edificiu al acestora şi cu sistemul. La baza lor nu poate sta decât însăşi devenirea limbii, adică factorul diacronic, conjugat cu scopul şi funcţionalitatea sa ca instrument superior, cu destinaţia ei adică, şi cu proiecţia a ceea ce edifică prin funcţionarea ei.

5. Între limba comună şi instrumentul numit aspect literar există anumite limite de presiune şi de siguranţă. Cele dintâi dau seamă de jocul dintre tendinţele permise sau nu vorbirii de către sistem şi realitatea aspectului literar. Celelalte se referă la identităţile celor două. Evoluţiile normei, însă, nu pot avea viteza şi rata mişcărilor limbii vii (s-ar anula pe sine). Norma nu este mimetică, dar este capabilă de acomodare (atât timp cât nu-şi calcă principiile pe a căror bază se constituie şi funcţionează). Ea face apel la acele principii şi se verifică prin consultarea şi raportarea la ele. În cele din urmă, singura cale de edificare a unei limbi literare autentice este cea raţională, conştientă, fapt care se observă şi indirect, aspectele literare apărând abia după ce oamenii învăţaţi, nu o dată poligloţi, s-au aplecat asupra sistemului, l-au analizat comparativ, i-au stimulat şi orientat anumite virtualităţi, inhibându-i altele.

Supus, şi el, dualităţii creaţie/imitaţie, care se referă la acceptarea şi asimilarea în mod conştient a unor norme şi a principiilor de aplicare a acestora, aspectul literar este un cod a cărui deprindere necesită iniţiere şi instrucţie. Individul instruit este responsabil când reproduce şi exemplifică. Deşi poate uza de aspectul familiar, când o face îşi asumă consecinţa de a fi părăsit cadrele aspectului cult. Superioritatea sa constă în capacitatea de a se supune cadrelor normei, când respectă ceea ce creează, când nu abdică de la poziţia care îl face superior.

6. Ca trăsătură imanentă omului, limba evoluează de le sine, supusă legilor naturale ale evoluţiei. Tendinţele naturale ale limbii, manifestarea bazelor de articulaţie şi psihologică devin forţe active în lipsa unor forţe ordonatoare. Evoluţia aspectului literar trebuie sustrasă

BDD-V840 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:31 UTC)

acestor căi aleatorii, luptei pentru existenţă a tendinţelor selecţiei impuse de latura pragmatico-afectivă. Ea trebuie controlată de raţiunea pătrunsă de spiritul limbii. Fără a confunda aceasta cu voinţa unui lingvist, vom observa că, în măsura în care norma este raţionată, codul literar se poate conduce după aceeaşi raţiune pentru a fi un instrument curat şi suplu, aspectul literar fiind o garanţie a evoluţiei, dar şi o cale de asumare a unei gândiri caracteristice omului ca fiinţă educată şi culturală. Spre deosebire de modalitatea naturală prin care se produce ordonarea formelor în clase şi paradigme, în cazul aspectului cult, este de înţeles ca această activitate instinctivă să fie înlocuită cu una − anevoioasă, dar necesară − care să cuprindă procesele de tipologizare a formelor şi a paradigmelor, de coordonare cu principiile şi de supunere la acestea, totul dominat de factorul raţional, în concordanţă cu cerinţele şi posibilităţile sistemului.

Privind la diferitele principii caracteristice normei culte şi a căror aplicare aduce beneficii, se observă că unul singur face relaţia dintre acestea, le dă soliditate şi coerenţă, fereşte de arbitrar, de etimologism, de tentaţiile către artificial, dar şi de cele ale adecvării la naturalul limbii comune. Singurul principiu realmente călăuzitor, care poate păstra legătura cu caracterul viu, genuin şi dinamic al limbii, îndrumând, totodată, şi dând temei oricărei construcţii culte este principiul diacronic. În adevăr, acesta este coloana centrală ce deţine rădăcinile vii şi care asigură hrănirea sănătoasă a celorlalte principii. De aceea, principiul diacronic nu numai că asigură justeţe oricărei hotarâri privind formele, dar este şi singurul reper corect în cazul în care apare necesitatea ajustării principiilor sau a formelor de aplicare a acestora. Principiul diacronic reprezintă şi constituie natura esenţială a sistemului, a ceea ce el este şi a ceea ce el poate fi − genomul acestuia.

The Diachronic Principle in the Edification of the Literary Norm

Generally conceived as a cultural instrument, the literary aspect cannot exist and function unless it is structured according to well-defined and rigorously respected principles. Like in any other social domain, the pressures of concurrent entities are rather inclusive. Their necessity to coexist can also trigger the adequacy to alterity as well as the looseness (laxity) in the enactment of the literary norm's own structural-functional principles. The real solution to preserve its identity is to firmly assume a set of principles of which the main one is the diachronic principle.

BDD-V840 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:31 UTC)